

Христина Ковтун

**КНИГА ЧУД СОКАЛЬСЬКОЇ ІКОНИ
ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ
ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ХВОРІБ
РАНЬНОМОДЕРНОГО ЧАСУ***

Досліджено проблему сприйняття і розуміння релігії у ранньомодерному суспільстві часів Речі Посполитої. Розглянуто питання ролі і місця релігії, а також конкретної ікони в житті людини, проблему співвідношення медицини та релігії у суспільній свідомості; проаналізовано хвороби, поширені на теренах польсько-литовської держави у XVI–XVIII століттях.

Ключові слова: монастир, ікона, релігія, чудо, зцілення, хвороба.

Докладне дослідження книг чуд ікон Божої Матері з теренів Речі Посполитої відкриває ширші можливості для аналізу релігійності ранньомодерного суспільства, дозволяє зрозуміти ставлення різних верств суспільства до хвороби та чуда зцілення, а також вивчити та класифікувати тогочасні хвороби, їх прояви та методи лікування. Основним джерелом для даного дослідження виступає видана у 1724 році книга чуд Сокальської ікони Божої Матері¹. Слід зазначити, що дана проблематика досить добре висвітлена у польській історіографії. Проблема співвідношення медицини та релігії у своїх публікаціях піднімала Йоанна Корх², хвороби XVI–XVIII століть та їх специфіку на польсько-литовських землях описував польський дослідник Збігнєв Кухович³. При підготовці даної статті було використано також літературу, присвячену розумінню хвороби, смерті, чуда.

Заснування бернардинського монастиря у Сокалі було пов'язане з необхідністю здійснення душпастирської опіки над невеличким костелом, в якому зберігалась чудотворна ікона Пресвятої Богородиці. 28 серпня 1598 року холмський римо-католицький єпископ Станіслав Гомолінський (1591–1600)⁴ звернувся до керівництва ордену бернардинців з проханням прислати з монастиря у Львові декількох отців для відправлення богослужінь⁵. Після полагодження усіх формальностей єпископ передав костел з прилеглими територіями під опіку ордену, видавши відповідний документ, датований 17 жовтня 1599 року. В цьому документі вказано, що до каплички, де зберігається чудотворна ікона, прибувають вірні не лише «з дуже близьких сторін», але й «з Русі, Волині і багатьох міст, містечок і сіл цілого Королівства Польського та Великого князівства Литовського» (лат.),

тому духовний осередок потребує духовенства, яке могло б задовольнити потреби вірних у сповіді та проведенні богослужінь⁶. Урочисте закладання костелу Потішення Пресвятої Діви Марії відбулось 2 липня 1604 року. Холмський єпископ Анджей Замойський (1601–1621)⁷ освятив наріжний камінь під будівництво нового храму⁸. Згодом при ньому було зведено каплицю, у якій було поміщено ікону Сокальської Божої Матері. Одним із найвизначніших добродіїв цього святого місця був Ян Остророг, познанський воєвода, який виділив на будівництво костелу 5.000 злотих⁹. Для цього були відповідні підстави. У 1599 році мати добродія – Софія з Тенчинських Острог, вчинила паломництво до ікони Божої Матері у Сокалі, оскільки, як вказується в джерелах, впродовж двадцяти років була неплідною. Після молитви перед іконою вона «щасливо зачала і вище-згаданого Яна Остророга народила» (пол.)¹⁰. Після завершення будівництва костелу єпископ Анджей Замойський освятив у 1604 році його і під звуки музики та церковні піснеспіви вніс ікону Пресвятої Богородиці до каплиці Св. Анни¹¹.

У монастирях та храмах, де зберігались чудотворні ікони, зцілення, які відбувались за їх посередництвом, традиційно записувались у спеціальних книгах. Ці так звані книги чуд створювались для утвердження богородичного культу у певному осередку. Вони містили історію чудотворної ікони, а також списки зцілень, які їй приписувались¹². Зазвичай такі рукописні книги створювались духовенством, яке опікувалось відповідним святим місцем. Перелік зцілень, зафіксованих у відповідних книгах, водночас підтверджував правдивість факту оздоровлення і сприяв утвердженню віри у це зцілення серед вірних.

У Сокальському бернардинському монастирі зцілення, що приписували іконі Пресвятої Богородиці, також записувались у спеціальну книгу. Як вказано у джерелах, «чуда, які відбувались з часу передання ікони католикам, автентично записані отцями нашими і вписані в книги архівні» (пол.)¹³. В обителі зберігалася ціла «книга велика списана», проте під час воєнного лихоліття вона була втрачена – загублена чи спалена¹⁴. Зберігся лише невеликий за обсягом рукопис, який описував деякі з чуд. Він і був покладений в основу книги настоятеля Сокальського монастиря Ігнація Орловського «*Summa cuduw u iask niezliczonych ńwiatu polskiemu okazanych przy Obrazie Sokalskim Nauńwiktszey Bogyrodzicy Maryi N. P. wyktych z Mosney strazy Korony Polskiey*», виданої в 1724 році у Львові з нагоди коронування чудотворної ікони¹⁵. Дана книга містить короткі відомості про запровадження католицизму в Литві, легендарну історію ікони, а також перелік чуд з 1580 по 1724 роки. У книзі зафіксовано близько 280 випадків

зцілення, а також подано найменування близько 20 хвороб, від яких зцілились вірні. Відомості про оздоровлення подавались у хронологічному порядку з поданням короткої історії зцілення. Наприклад, «Року 1581. Єгомость пан Ян Соколінський під присягою зізнався, що цілий рік сліпотою і важкою хворобою уражений був, коли від усього серця віддався Найсвятішій Панні Сокальській, зараз за її причиною і зір, і здоров'я повернув» (пол.)¹⁶.

Більшість випадків зцілення, описаних у даній книзі, стосувались здоров'я людини. Водночас у ній зафіксовані поодинокі оповіді, не пов'язані зі здоров'ям. Заступництву Божої Матері приписувалися втечі з полону, навернення на католицизм тощо. Також у книзі чин Сокальської ікони Божої Матері подано 35 випадків окреслених як воскресіння, в той час як у книзі чуд Ченстоховської ікони Пресвятої Богородиці таких випадків зафіксовано 9¹⁷, а Старокорнінської ікони – 5¹⁸.

Розуміння чуда, як надзвичайного явища, зумовленого допомогою Бога, є змінним і залежить від релігійної культури в цілому¹⁹. Чуда, попри те, що вони не вкладаються в рамки розуміння та природних явищ, є знаками Бога, скерованими до людини. А подібні знаки, перш за все, визначаються вірою людини в Божу милість та загальною релігійністю суспільства. Подібне тлумачення терміну подає також А. Лазінський у передмові до книги чуд Ченстоховської ікони Пресвятої Богородиці²⁰. Що стосується смерті, то в тогочасному суспільстві вона розумілась як «закінчення шляху», чи як «остаточний розрахунок» з Богом за праведні чи неправедні вчинки²¹. Якщо людина, однак, помирала передчасно (немовлям чи у молодому віці), то її шлях у цьому житті вважався незавершеним, відтак поставала потреба у поверненні її до життя. Хвороба натомість розумілась як кара Божа за гріхи. Тому якщо Бог такою хворобою покарав, то лише в його силах від неї зцілити. Причиною численних звернень до чудотворних ікон під час хвороби можна вважати також нерозвиненість тогочасної медичної практики. Звернення до знахарів та цирульників найчастіше закінчувались летально. Якщо шляхта чи міщани могли ще звернутись до дипломованого лікаря, то селяни такої розкоші собі дозволити практично не могли. Окрім того, було дуже мало аптек, які повинні були задовольняти потреби населення в отриманні ліків. Станом на 1772 рік у цілій Галичині, за винятком Львова, нараховувалось лише 9 аптек²². Проте, навіть шляхта, яка мала ширші можливості у доступі до традиційної медицини, не могла вилікуватись. У книзі чуд Сокальської ікони Божої Матері досить часто вказувалось, що хворому не допомогли лікарі, або ж вони відмовлялися його лікувати. У 1609 році від нестерпного болю

в руці зцілилася Александра Лагодовська, дружина волинського каштеляна Яна Лагодовського²³, яку відмовились лікувати медики²⁴. У 1615 році руський воєвода Ян Данилович²⁵ після того, як йому були не в силі допомогти лікарі, звернувся по допомогу до ікони Божої Матері у Сокалі і був зцілений²⁶.

Найбільше у книзі чуд Сокальської ікони Пресвятої Богородиці зафіксовано зцілень від фізичних травм. Вони найчастіше виникали на побутовому рівні, наприклад, під час падіння. Традиційна медицина в таких випадках доволі часто не допомагала, тому людина зверталася по допомогу до небесних сил. Під 1637 роком зафіксований запис про те, що зцілилась Теофіла Дружбіцька, яка «під час падіння ногу зламала і так пошкодила шию, що смерть була вже близько» (пол.)²⁷.

Впродовж XVII–XVIII століть доволі поширеними були хвороби очей, свідченням чого є численні записи у книгах чуд, що походять з цього часу. Головними причинами очних хвороб було погане освітлення приміщень, брак вітаміну А в організмі, стресові ситуації²⁸. Сліпоту в більшості випадків не можливо було вилікувати за допомогою традиційної медицини. Тому існувало безліч способів, які, як вважалося, могли вилікувати сліпоту, зокрема, промивання очей кобилячим молоком, настоєм троянди, зібраної перед сходом сонця чи водою, набраною зі святих місць²⁹. Однак, вочевидь, і вони не допомагали, тому люди зверталися по допомогу до небесних сил. Як приклад можна навести свідчення, подане під 1586 роком, що завдяки заступництву Сокальської Пресвятої Богородиці прозріла селянка з-під Тереховлі, яка втратила зір і слух двома роками раніше³⁰. У 1614 році за допомогою ікони прозрів син львівського токаря, який 20 років був сліпим, а двома роками пізніше до Сокальської Богородиці звернувся Прокопій з Підгайчиків, що був незрячим впродовж 22 років³¹.

У ранньомодерний час на теренах польсько-литовської держави доволі поширеною була хвороба, що називалася ковтун («koitun»). Не випадково у Європі вона була відома під назвою «польська хвороба». Ковтун супроводжувався збільшенням розміру волосяних фолікулів, які боліли при найменшому дотику і виділяли значну кількість в'язкої коричневої речовини, яка «склеювала» між собою пасма волосся³². Він виникав головним чином внаслідок недбалого ставлення до особистої гігієни (не миття голови чи не розчісування волосся)³³. За словами відомого польського дослідника Збігнєва Куховича, волосся розчісували раз на тиждень, а мили голову раз на півроку, окрім того, відповідно до тогочасних традицій, чоловіки змащували волосся жиром і носили капелюхи навіть влітку³⁴. Причиною виникнення ковтуна могла бути також наявність

вошей³⁵. Дана хвороба масово уражала представників всіх суспільних верств, але переважно він зустрічався серед нижчих щаблів суспільства, які не мали можливості постійно дотримуватись гігієни. Однак, у книзі чуд Сокальської ікони Пресвятої Богородиці є записи про зцілення від ковтуна представників шляхти. У 1676 році по допомогу до Сокальської Богородиці звернувся кам'янецький війський Єнджей Ціховський³⁶, син якого потребував зцілення від «страшного ковтуна»³⁷. Першим кроком у лікуванні ковтуна було зістригання волосяних клубків. Спершу у суспільній думці існувало переконання, що склеєні клубки волосся на голові, які виникали внаслідок хвороби, були своєрідним «талісманом», що захищав людину від «злих духів» чи інших хвороб³⁸. Таким чином, лікування ковтуна вважалось небажаним, бо зістригання клубків волосся могло накликати біду чи спричинити якусь важку хворобу. У XVIII столітті таке переконання відходить у минуле. Тепер вважалось, що ковтун ослаблює організм, тому зістригши його, хворий повертався до здорового стану. Процедуру обрізання ковтуна перетворювали у своєрідну церемонію, при якій обрізане волосся скроплювали горілкою та посипали монетами, щоб ковтун не розгнівався. Існувало також переконання, що вилікувати ковтун можна було шляхом полоскання волосся у відварах барвінку, лопаня та буряка³⁹. У досліджуваній книзі чуд вказано, що у 1638 році від ковтуна зцілився Томаш Зілковський⁴⁰. Всі зцілені від ковтуна, відомості про яких знаходимо у даній книзі, були чоловіками. Це можна пояснити тим, що жінки традиційно більше уваги та часу приділяли своєму волоссю та слідували за його станом.

У досліджуваній книзі чуд зафіксовано низку випадків зцілення від ревматичних недугів («goґdziес» / «goґсіес»), які проявлялись болем у кістках чи м'язах, порушенням гнучкості суглобів тощо. У 1595 році зцілилась Ядвіга Ружинська, яка потерпала від «важкого ламання в кістках, що жодні ліки не допомагали» (пол.), а наступного року по допомогу до Пресвятої Богородиці звернулася львівська міщанка Барбара Карчова, яка була «скривлена від goґdzса»⁴¹ (пол.). Під 1617 роком у даній книзі є запис про зцілення невідомої з імені шляхтянки Лашчової, яка терпіла сильні болі, спричинені «goґdzсет»⁴².

До Сокаля прибували також люди, які хворіли на так звану червону хворобу, яка в польськомовних джерелах того часу окреслюється як «maligna». Це, очевидно, був сепсис, запалення крові, яке відбувалось через відкриту рану, що супроводжувалось високою температурою, а без відповідного лікування призводило до летальних випадків⁴³. Богуслав Лінде у своєму «Словнику польської мови», укладеному на початку

XIX століття, називає «малігнуою» гарячку, гнойовицю чи пропасницю⁴⁴. У книзі чуд Сокальської ікони Пресвятої Богородиці зафіксовано декілька випадків зцілення від цієї недуги. У 1601 році від «малігни» була оздоровлена Катажина Мацейовська, дружина люблінського каштеляна Каспера Мацейовського, якій не в силі були допомогти медики⁴⁵. Під 1703 роком у досліджуваній книзі подано відомість про зцілення Єнджея Убиша, який хворів «малігнуою» впродовж цілого року⁴⁶.

У книзі чуд Сокальської ікони Божої Матері зафіксовані випадки зцілення від «фебри». Польська дослідниця Йоанна Корх ототожнює цю хворобу з малярією і вказує, що у XVIII столітті панувала епідемія малярії, спричинена не лише кліматичними та гідрологічними умовами, але й війнами та міграціями населення⁴⁷. Збігнев Кухович також вказує, що у XVIII столітті існувала загроза епідемії віспи та малярії⁴⁸, проте у книзі чуд Сокальської ікони Пресвятої Богородиці випадки захворювання на «фебру» носять надто спорадичний характер. У словнику Богуслава Лінде «фебра» вживається як синонім до слів «гарячка, лихоманка, пропасниця»⁴⁹. Очевидно, «феброю» називали у цей час будь-яку хворобу, яка спричиняла істотне підвищення температури тіла. У 1591 році по допомогу до Пресвятої Богородиці звернувся великий канцлер Великого князівства Литовського князь Радзивіл⁵⁰, який привіз до Сокаля свою доньку Єлизавету, яка «довго хворіла фebroю» (пол.). Після молитви перед чудотворною ікони до хворої повернулося здоров'я⁵¹.

Доволі численними були випадки зцілення від «апоплексії» або «шаленства», психічного захворювання, що супроводжувалося судомними та безсудомними припадками (пароксизмом), психозами. Воно могло проявлятися впродовж цілого життя, як у чоловіків, так і у жінок, і найчастіше передавалося по спадковості⁵². У XVII–XVIII століттях подібні припадки трактували як наявність у людини демона чи «злого духа», який, як вважалося, і спричиняв їх. У книзі чуд Сокальської ікони Пресвятої Богородиці «апоплексія» окреслювалася також поняттями «шаленство», «навіженість», наявність «злих духів», чи «злих чуд» у людини. Наприклад, у 1642 році від «гвалтовної хвороби» (пол.) зцілився Миколай Данилович, якого відмовлялися лікувати медики⁵³.

Траплялись випадки, коли до Сокальської ікони Божої Матері звертались жінки, що потребували допомоги при народженні дітей. Дані проблеми найчастіше виникали внаслідок недостатнього розвитку медицини і акушерства. Пологи приймали переважно так звані бабиповитухи, які не могли забезпечити належний нагляд за вагітною. Станом на 1773 рік лише в Галичині, що налічувала близько два мільйони

мешканців, не було жодної кваліфікованої акушерки⁵⁴. Згідно з відомостями у книзі чуд ікони Сокальської Божої Матері жінки звертались або перед пологами, у зв'язку з тим, що, очевидно, не могли народити дитину, або після пологів, коли довго не вщухали болі. У 1633 році була зцілена Барбара Мойдиківна, що мучилася три дні перед пологами⁵⁵. У 1643 році зафіксовано зцілення дружини львівського чашника Себастьяна Кохановського, яка «при пологах нестерпні болі терпіла і народити не могла» (пол.)⁵⁶. Під 1721 роком у книзі подано відомості про одужання Катажини Сверської, яка добу перед пологами мучилась від нестерпних болів⁵⁷. Решта випадків зцілення пов'язані з проблемами, що виникали після народження дитини.

По допомогу до Пресвятої Богородиці перед її іконою в Сокалі звертались також паралізовані. У книзі чуд відомості про зцілених від цієї недуги є доволі скупими. Найчастіше вказано лише ім'я зціленого і те, що він був оздоровлений від паралічу. Лише під 1622 роком у книзі є запис про зцілення Анни Папроцької, яка впродовж 20 тижнів лежала паралізованою⁵⁸. Це єдиний випадок, коли вказано час, протягом якого людина була розбита паралічем. Причини паралічу були різноманітними. Він міг виникати внаслідок ураження центральної нервової системи, а також в результаті інфекцій, різноманітних травм тощо. Під 1647 роком є згадка про зцілення Кароля Ольшевського, «враженого паралічем» (пол.), якому відняло мову. Коли хворий думками звернувся до Сокальської Божої Матері, почав говорити⁵⁹. У 1664 році був зцілений Томаш Чапський, в якого були «паралізовані ліва рука і нога» (пол.). Згідно з записом у книзі чуд, хворому 5 разів віднімало мову⁶⁰.

Окрім вище згаданих хвороб, паломники зцілювались також від пухлин. У 1597 році до Сокаля прибула Анна Мацейовська з Кротошина, яка зцілилась від пухлини та сліпоті⁶¹. Під 1648 роком подано інформацію про зцілення Томаша Тшцінського, в якого було виявлено пухлину після тривалої хвороби⁶². Решта випадків зцілення (від німоти, подагри, летаргії, глухоти) є менш чисельними.

Створення книги чуд мало на меті поширення культу чудотворної ікони і підтвердження правдивості католицької віри, тому до відомостей у подібних книгах слід ставитись критично. Проте, водночас, ці дані виступають надзвичайно цінним джерелом до вивчення тогочасних хвороб, а також для розуміння взаємозв'язку релігії та медицини у ранньомодерному часі.

* Дана стаття є частиною бакалаврської роботи, написаної під керівництвом к.і.н. Духа О.З.

1. Summa cudów y łask niezliczonych świata polskiemu okazanych przy Obrazie Sokalskim Najświętszej Bogórodzicy Maryi N. P. wyjętych z Mocney strazy Korony Polskiej, opisaney przez Orłowskiego, zakonnika Braci Mniejszych Obserwantów S. T. D. Definitora Prowincyi, Gwardiana Sokalskiego y Prokuratora koronacyi. – Lwów, 1724, 100 s.
2. Korch J. Choroby nękające społeczeństwo Podlasia w XVIII w. (na podstawie Księgi cudów przed ikoną Matki Bożej Kornieńskiej) // Białoruskie Zeszyty Historyczne. – 2001. – №1. – S. 40-48.
3. Kuchowicz Z. Leki i gusła dawnej wsi. Stan zdrowotny polskiej wsi pańszczyznianej w XVII-XVIII w. – Warszawa, 1954. – 200 s.
4. Станіслав Гомолінський (помер в 1604 році) – єпископ кам'янецький (1589-1591), холмський (1591-1600) та луцький (1600-1604) (Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław, 1959-1960. – T. 8/5. – S. 272-273).
5. Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych / red H.E. Wyczawskiego. – Kalwaria Zebrzydowska, 1985. – S. 342; Barącz S. Pamiętnik Zakonu WW. OO. Bernardynów w Polsce. – Lwów, 1874. – S. 378.
6. Sitnik A. Koronowane wizerunki Matki Bożej w sanktuariach znajdujących się pod opieką Braci Mniejszych Obserwantów w Polsce // Kościół w Polsce. Dzieje i kultura / red. J. Walkusza. – Lublin, 2010. – T. 9. – S. 155.
7. Анджей Замойський (помер в 1621 році) – з 1589 р. архидиякон люблінський, згодом канонік краківський, 19 лютого 1601 р. обраний холмським єпископом (Niesiecki K. Herbarz Polski. – Lipsk, 1841. – T. 10. – S. 72).
8. Klasztory bernardyńskie w Polsce... S. 343.
9. Ян Остророг (1561-1622), воєвода познанський, був сином Станіслава Остророга і Софії Тенчинської. Про паломництво родини Остророгів до Сокальської ікони повідомляє Садек Баронч. Ян Остророг був добродієм святого місця, в 1622 році похований в одній з монастирських каплиць (Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław, 1993. – T. 34/4. – S. 64; Niesiecki K. Herbarz Polski. – Lipsk, 1841. – T. 7. – S. 199; Barącz S. Pamiętnik zakonu... S. 378; Sitnik A. Koronowane wizerunki Matki Bożej... S. 153).
10. Barącz S. Pamiętnik zakonu... S. 378; Summa cudów y łask [...] przy Obrazie Sokalskim... S. 36.
11. Barącz S. Cudowne obrazy Matki Najświętszej w Polsce. – Lwów, 1891. – S. 380.
12. Chomik Ё. Kult cudownych ikon w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI-XVIII wieku. – Białystok, 2003. – S. 12.
13. Summa cudów y łask [...] przy Obrazie Sokalskim... S. 44.
14. Ibid. S. 28.
15. Ibid. 100 s.
16. Ibid. S. 8.
17. Łaziński A. Cuda i łaski działane za przyczyną Jasnogórskiej Matki Bożej Częstochowskiej. – Częstochowa, 1938. – S. 145.
18. Korch J. Choroby nękające społeczeństwo Podlasia... S. 45.
19. Ibid. S. 45.

20. Łaziński A. Cuda i łaski... S. 5.
21. Kerrigan M. Historia śmierci. Zwyczaje i rytuały pogrzebowe od starożytności do czasów współczesnych. – Warszawa, 2009. – S. 75.
22. Kuchowicz Z. Leki i gusła dawnej wsi. S. 52.
23. Александра Лагодовська була дружиною Яна Лагодовського (помер в 1622 р.), каштеляна волинського (Niesiecki K. Herbarz polski. – Lipsk, 1841. – Т. 6. – S. 263).
24. Summa cudów y łask [...] przy Obrazie Sokalskim... S. 36.
25. Ян Данилович – (1607-1650), з 1613 року – воевода руський, коронний підчаший, староста белзький, бузький, корсунський. Син Микола Даниловича і Єлени Ушанської. (Polski Słownik Biograficzny. Т. 4/5, - Kraków, 1938, s. 38).
26. Summa cudów y łask [...] przy Obrazie Sokalskim... S. 44.
27. Ibid. S. 58.
28. Korch J. Choroby nękające społeczeństwo Podlasia... S. 48.
29. Kuchowicz Z. Leki i gusła. S. 135.
30. Ibid. S. 23.
31. Summa cudów y łask [...] przy Obrazie Sokalskim... S. 41.
32. Gross D.S. Elements of Pathological Anatomy. – Philadelphia, 1857. – P. 336
33. Encyklopedia staropolska. – Warszawa, 1978. – Т. 3. – S. 63.
34. Kuchowicz Z. Leki i gusła dawnej wsi. S. 52.
35. Encyklopedia staropolska. – Т. 3. – S. 63.
36. Єнджей Ціховський – з 1701 р. коморник земський буський, згодом військовий подільський (Boniecki A. Herbarz polski. – Warszawa, 1900. – Т. 3. – S. 148).
37. Summa cudów y łask [...] przy Obrazie Sokalskim... S. 71.
38. Korch J. Choroby nękające społeczeństwo Podlasia... S. 48.
39. Kuchowicz Z. Leki i gusła dawnej wsi. S. 53.
40. Summa cudów y łask [...] przy Obrazie Sokalskim... S. 58.
41. Ibid. S. 26.
42. Ibid. S. 46.
43. Korch J. Choroby nękające społeczeństwo Podlasia... S. 49.
44. Linde S. Słownik języka polskiego. – Warszawa, 1807. – Т. 1. – S. 16.
45. Summa cudów y łask [...] przy Obrazie Sokalskim... S. 34.
46. Ibid. S. 78.
47. Korch J. Choroby nękające społeczeństwo Podlasia... S. 49.
48. Kuchowicz Z. Człowiek polskiego baroku. – Łódź, 1992. – S. 84.
49. Linde S. Słownik języka polskiego. – Т. 1. – S. 635.
50. Правдоподібно, це був Криштоф Миколай Радзивіл (1547-1603) – великий литовський гетьман з 1589 р., воевода віленський з 1584 р., каштелян троцький і підканцлер литовський з 1579 р., підчаший великий литовський з 1569 р. (Niesiecki K. Herbarz Polski. – Lipsk, 1841. – Т. 8. – S. 50).
51. Summa cudów y łask [...] przy Obrazie Sokalskim... S. 23.
52. Gross D.S. Elements of Pathological Anatomy... S. 351.
53. Summa cudów y łask [...] przy Obrazie Sokalskim... S. 60.
54. Kuchowicz Z. Leki i gusła dawnej wsi. S. 53.
55. Summa cudów y łask [...] przy Obrazie Sokalskim... S. 56.
56. Ibid. S. 59. З 1643 р. чашником львівським був Себастьян Кохановський, ротмістр королівський, син Андріана Кохановського, спадкоємець дібр Жирова,

- Соколова, Орпіня. Був одружений з Теофілою з Борку. Помер у 1662 р. (Boniecki A. Herbarz polski. – Warszawa, 1900. – Т. 10. – S. 270; Urzędnicy województwa ruskiego XIV-XVIII wieku / opr. Przyboś K. – Łódź, 1987. – Т.3. – З. 1. – S. 113).
57. Summa cudów y łask [...] przy Obrazie Sokalskim... S. 87.
58. Ibid. S. 50.
59. Ibid. S. 61.
60. Ibid. S. 68.
61. Ibid. S. 26.
62. Ibid. S. 62.

Summary

Khrystyna Kovtun

BOOK OF WONDERS OF THE ICON OF OUR LADY IN SOKAL, AS A SOURCE TO INVESTIGATION OF THE DISEASES IN EARLY MODERN TIME

The article is devoted to the problem of the perception and understanding of religion by the early modern Polish-Lithuanian society. In this article are raised the questions of the role and the place of religion and concrete icon in the human life, is considered the problem of correlation of the religion and medicine in social consciousness, are analyzed diseases, spreaded on the Polish-Lithuanian lands in XVII–XVIII centuries. Keywords: monastery, icon, religion, miracle, recovery, disease.

Оксана Матковська

РОЛЬ ЗАМОЙСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В РОЗВИТКУ І СТАНОВЛЕННІ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ В УКРАЇНІ

Досліджується внесок Замойської академії у поширення гуманістичних та соціально-політичних ідей в Україні. Стверджується, що навчання в академії давало змогу вихідцям з України не тільки здобути ґрунтовну освіту, але й пізнати досягнення західноєвропейського гуманізму, зокрема польського.

Ключові слова: гуманізм, людина, стоїцизм, культура, гідність, толерантність, право.

XVI–XVII ст., час першого українського духовного відродження, – унікальний період в історії національної культури. Українські землі тоді перебували у складі польської феодальної держави, тож на їхньому культурному розвитку істотно позначилася тісна взаємодія з польською культурою.

Культурне піднесення, пов'язане з гуманізмом і Реформацією, починається в Польщі у другій половині XV ст. Період від кінця XV і по XVI ст.